

Серед форм медіаосвіти можна виділити такі, як:

- інтегрована, що поєднує дві складові: використання медіа як зразків медіапродукції, а також формування медіаосвітньої мети, завдань та рефлексія їх досягнення;
- формалізована – комплексні заняття з розвитку критичного мислення, порівняння різних медіа, використання інформаційно-комунікативних технологій тощо;
- позакласна – гуртки за певними напрямками медіапрактик;
- позашкільна – участь у медіафестивалях, конкурсах [3].

Отже, розвиток критичного ставлення підлітків до інформації, яку вони отримують в сучасних медіа стає особливо важливим зараз, коли постійно відбувається масова, але витончена обробка суспільної свідомості.

Особливої актуальності у даному ракурсі, набуває розробка і впровадження інноваційних соціально-педагогічних технологій, які допоможуть підліткам набути медіакомпетентність з можливістю її практичного використання для забезпечення власної безпеки в сучасному інформаційному середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Приходькіна Н. Компетенція, компетентність, медіакомпетентність: аналіз термінології. *Вісник післядипломної освіти. Серія «Педагогічні науки»*. 2017. Вип. 5. С. 80–88.
2. Стратегія Міністерства культури та інформаційної політики України з розвитку медіаграмотності на період до 2026 року URL: https://filter.mkp.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/the-strategy-of-the-ministry-of-culture-and-information-policy-of-ukraine-for-media-literacy-development-until-2026.pdf?fbclid=IwZXh0bgNhZW0CMTEAAAR2CNogZkNRnHF_rfMulhq2O21yluKRuF7-flbl9zP7pclULMyFLCpZBFQ_aem_ZmFrZWR1bW15MTZieXRlcw (дата звернення: 01.03.2025).
3. Медіаосвіта та медіаграмотність : підручник / упор.: В. Ф. Іванов, О. В. Волошенко ; за наук. ред. В. В. Різуна. Київ : Центр вільної преси, 2012. 344 с.

Кобильченко Вадим Володимирович,
доктор психологічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу
освіти дітей з порушеннями сенсорного розвитку,
Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
м. Київ, Україна

Омельченко Ірина Миколаївна,
доктор психологічних наук, професор,
головний науковий співробітник відділу
психолого-педагогічного супроводу
дітей з особливими потребами,
Інститут спеціальної педагогіки і психології
імені Миколи Ярмаченка НАПН України,
м. Київ, Україна

ПСИХОЛОГІЯ ДЕПРИВОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ ЯК ПРЕДМЕТ СУЧАСНОЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Спеціальна психологія як напрямок психологічної науки й практики, що натеper інтенсивно розвивається – та царина, яка від початку свого існування знаходиться на перетині природничих і гуманітарних наук. Це зумовлено тим, що знання про структурно-функціональні основи організації психічної діяльності поглиблюють уявлення про природу порушень розвитку, позаяк різноманітні психічні й нервові захворювання, як і захворювання органів зору, слуху й т.п. можуть стати причинами дизонтогенезу [3].

Відтак, порушення розвитку – це складна біопсихосоціальна проблема, обумовлена зміною умов життєдіяльності людини й зміною функціонування всіх рівнів її психічної організації: психофізіологічних реакцій, емоційних станів, особливостей особистості, системи взаємодій і т.ін. Наприклад, при порушеннях зору підсилюється психоемоційна напруга, загострюється сприйняття індивідом важких

життєвих ситуацій, ускладнюється вибір адекватних засобів їхнього подолання; виникають стан інтрапсихічного конфлікту, соціальна дезадаптація, поведінкові порушення й т.ін. При цьому, зазначені аспекти корелюють зі ступенем виразності зорового порушення й часом його виникнення [2].

Крім того, зауважимо, що біофізичні властивості особистості в сполученні із притаманними для індивіда психічними особливостями, проявами вікової специфіки, соціалізації й адаптації у певних соціальних умовах є психологічними передумовами віктимності. Наразі «віктимність» розуміють як сукупність властивостей людини, обумовлених комплексом біофізичних, соціальних і психологічних умов, що зумовлюють дезадаптивний стиль поведінки.

Останнім часом у психології, зокрема і в спеціальній, зростає науковий інтерес до такого феномена, як «депривація». У цілому «депривація» – поняття багатогранне і багаторівневе. У свій час ще А. Маслоу [7] виділяв загрозливу депривацію, яка розглядалась ним як загроза особистості, тобто як депривація, що загрожує життєвим цілям особистості, її самооцінці, перешкоджає самоактуалізації – словом, перешкоджає задоволенню базових особистісних потреб.

Психічний стан депривованої особистості виявляється в її підвищеній тривозі, почутті глибокої незадоволеності собою, своїм оточенням, своїм життям, втраті життєвої активності, в стійкій депресії, що переривається іноді сплесками неспровокованої агресії. У той же час, у кожному окремому випадку ступінь деприваційного негативізму особистості різний. Вирішальне значення при цьому належить вияву та взаємодії двох основних факторів: рівня стійкості конкретної особистості, її деприваційного досвіду, здатності протистояти впливу ситуації; ступеня жорсткості, модифікаційної потужності та міри мультиаспектності деприваційного впливу [4, 225-241].

Існуючий натеper великий науковий контекст спеціальної психології свідчить про надзвичайну складність її предмета, дослідження якого може мати не тільки практичне, але й фундаментальне теоретичне значення. З методологічної точки зору питання предметного змісту для будь-якої науки є кардинальним, насамперед тому, що задає межі галузевої дослідницької діяльності й визначає характер взаємин з іншими дисциплінами. Разом з тим, процес наукового пізнання у свою чергу впливає на зміну уявлень про предмет вивчення, то розширюючи, то звужуючи його межі. Проте, конструювання предмета науки повинне бути таким, щоб він міг об'єднати різномірні аспекти й одночасно задати деякі рамки, границі свого змісту.

На думку українських вчених М. Матвєєвої, В. Синьова, О. Хохліної, предметом спеціальної психології є всі психічні явища, а саме: пізнавальні та емоційно-вольові психічні процеси, психічні стани та психічні властивості, які виявляються у різних формах активності людини – діяльності, спілкуванні, поведінці. Слід зазначити, що спеціальна психологія вивчає не самі феномени порушеного розвитку. Вона досліджує особливості розвитку психіки в несприятливих (патогенних) умовах. Тобто спеціальну психологію цікавить, як відбувається процес психічного розвитку в різноманітних патогенних ситуаціях. Несприятлива ситуація розглядається як патогенна, коли вона провокує ті чи інші відхилення в розвитку, якщо сила її дії перевищує компенсаторні можливості індивіда й, відносно стійко, змінює характеристики актуального функціонування психіки в параметрах точності, повноти та швидкості відображувальних і регуляційних функцій і, в результаті, змінює темп їх вікового розвитку [6].

Зауважимо, що донедавна в емпіричних дослідженнях в царині спеціальної психології пріоритет надавався вивченню особливостей психіки, а цілісний психосоціальний розвиток, становлення й формування особистості людини з тими або іншими психофізичними порушеннями переважно залишалось поза увагою дослідників.

Однак, при випадінні або редукованості певних функцій (не тільки психічних, а й соціальних) внаслідок певного біологічного дефекту неодмінно порушується не тільки психічний, а й соціальний розвиток дитини, помітно знижується його темп.

Проте, С. Максименко вважає, що біосоціальна єдність, якою є організм людини, не детермінує розвиток особистості, а навпаки – сама детермінується цим розвитком, змінюється, варіює, в тому числі, змінюючи і «соціальну спадковість» [5].

Саме тому ми ж певні, що спеціальну психологію повинне цікавити те, як протікає цілісний процес психосоціального розвитку: як можуть змінюватися залежно від різноманітних параметрів існуючих умов різні характеристики онтогенезу/дизонтогенезу особистості. Очевидно, що в даному контексті особливий дослідницький інтерес пов'язаний також з вивченням «запасу міцності» особистості в процесі її несприятливого розвитку.

Яким чином особистості, навіть в ускладнених умовах розвитку, вдається зберігати свою цілісність, реалізуючи основні функції щодо адекватного відображення навколишнього світу й регуляції своєї поведінки? Яка структура й динаміка цих можливостей, особистісного потенціалу, що дозволяє в кінцевому результаті компенсувати збиток, нанесений розвитку різними несприятливими факторами?

Класична психологія, яка існує в межах природничо-наукової парадигми, займається переважно тим, що є поганим у житті людини та у її відносинах з іншими людьми. Вона як би «забула» про сильні сторони, концентруючись на людських недоліках, орієнтується переважно на те, чого людині «не вистачає». Велика увага приділяється таким явищам як «хвороби», «дистреси» і т.д.

Однак, у гуманітарній парадигмі людина не є жорстко детермінованою системою, не підкоряється суворим законам, а володіє здатністю до внутрішнього розвитку та свободою волі й виступає не рівною, не тотожною самій собі в кожен новий момент часу. Стосовно особистості людини некоректними є фінальні моделі та прогнози, побудовані на принципі детермінізму. Може йтися тільки про сценарії варіантів розвитку подій, коли в кожен момент часу людина чи суспільство реалізують одну можливість із набору потенційних [1].

Гуманітарна парадигма, в центрі якої перебуває людина, пропонує звернути увагу не на вивчення порушень і захворювань психіки, а на ресурси й потенціал особистості, її позитивне функціонування.

Відповідно до цього, ми можемо більш-менш точно окреслити межі предмета спеціальної психології, не зводячи увесь його зміст до психології сліпоты, глухоти й т.п. Ми вважаємо, що натепер предметом спеціальної психології, як самостійної наукової галузі, має стати психологія депривованої особистості дітей та дорослих, зокрема їхній особистісний потенціал, який є джерелом позитивних особистісних змін навіть в умовах тривалої поліфакторної депривації базових особистісних потреб [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кобильченко В. В. Особистість дошкільника в умовах зорової депривації : монографія / Інститут спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України. Київ, 2023. 240 с.
2. Кобильченко В. В. Теоретичні основи психолого-педагогічного супроводу молодших школярів з порушеннями зору : монографія. Полтава, 2017. 367 с.
3. Кобильченко В. В., Омельченко І. М. Спеціальна психологія : підручник. Київ : Академія, 2020. 224 с.
4. Кобильченко В. В., Омельченко І. М. Феноменологія і типологія біогенної депривації. *Психологія і особистість*. 2022. № 2 (22). С. 225–241.
5. Максименко С. Д.. Генеза здійснення особистості. Київ : КММ, 2006. 240 с.
6. Синьов В. М., Матвеева М. П., Хохліна О. П. Психологія розумово відсталої дитини : підручник. Київ : Знання, 2008. 359 с.
7. Maslow, A. H. Religion, values and peak-experience. N.Y. : Vicingpress, 1973. 109 p.

Ковальова Марина Володимирівна,
здобувач 4 курсу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 053 Психологія,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна
Науковий керівник – **Кетлер-Митницька Т. С.,**
канд. псих. наук, доцент,
доцент кафедри психології та соціальної роботи,
Хортицька національна академія,
м. Запоріжжя, Україна

РІВНІ СОЦІАЛЬНОЇ ФРУСТРОВАНOSTІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

В умовах воєнного часу обмеження соціальних контактів, зростання частки самостійної роботи, погіршення матеріально-побутових умов і невизначеність професійного майбутнього призводять до соціальної фрустрованості майбутніх психологів.